

Streszczenie

Indie są znane w dzisiejszych czasach z bogatego i różnorodnego dziedzictwa kulturowego, zaawansowanych technologii, szybko rozwijającej się gospodarki i największej liczby używanych języków urzędowych. Niemniej jednak, historyczna przeszłość kraju również zasługuje na wnikliwe studia i pełne zrozumienie. Terytorium to przez wieki funkcjonowało jako miejsce kolonialnych spotkań tubylców z podróżnikami z Zachodu (zwłaszcza z Portugalii, Francji, Wielkiej Brytanii). Niewątpliwie hegemonia imperialna zainicjowała eksploatację zasobów naturalnych, przywłaszczenie dóbr kultury i bunt ze strony rdzennych mieszkańców. Jednak kolonialna przeszłość to znacznie więcej niż tylko seria przypadków uprzedzeń i rasizmu. Przedmiotem rozprawy jest analiza postaci brytyjskiego kolonizatora w Indiach na podstawie wybranych powieści historycznych.

Powodem podjęcia tej tematyki jest wyjątkowy status Indii Brytyjskich jako kolonii. Kontekst historyczny oraz położenie geopolityczne Indii mają kluczowe znaczenie dla prowadzonych badań. Powszechnie wiadomo, że proces kolonializmu został zapoczątkowany w XV wieku przez Portugalię i Hiszpanię, a zakończył się w wieku XX wraz z masowymi ruchami niepodległościowymi (Brown 1999: 444). Europejscy kupcy w okresie od średniowiecza do nowoczesności, zachęceni perspektywą korzyści finansowych, ale też z ciekawością poznawczą, udawali się na egzotyczne tereny, które zostały im przyznane na mocy traktatów jako specjalne strefy wpływów. Później rozwinęła się pewna forma współpracy między kolonizatorami a rdzennymi mieszkańcami. Z biegiem czasu, Europejczycy przejmowali kontrolę nad tymi miejscami i przekształcali miejscowych w poddanych swoich mocarstw. Biorąc pod uwagę liczne przykłady i formy ekspansji kolonialnej, intencją badacza jest zawężenie obszaru badań do kolonizacji indyjskiej, która stanowi pod wieloma względami wyjątkową realizację wspomnianego procesu. Innymi słowy, kolonizacja Indii wyróżnia się na tle innych podbojów ze względu na różnorodność swoich terytoriów. Mianowicie, rdzenni mieszkańcy wywodzili się z różnych środowisk kulturowych i społecznych. Republika Indii składa się obecnie z 29 stanów i 7 terytoriów związkowych, które nadal zachowują swoją różnorodność.

Podstawowe podejście metodologiczne zastosowane w tej rozprawie opiera się na teoriach postkolonialnych. Wobec szerokiego zakresu podejść badawczych, studia postkolonialne, jak słusznie zauważa krytyk literacki Leela Gandhi, funkcjonują jako miejsce

spotkania i wojny między różnymi dyscyplinami i teoriami (Gandhi 1998: 42). Aby zapewnić oryginalny wkład w wiedzę, wykorzystuję też dziedzinę psychoanalizy, która przeżywa obecnie renesans w środowisku akademickim i częściej niż kiedykolwiek wcześniej wkracza w dyskurs postkolonialny (Smith, <http://www.brockpress.com>). Mówiąc konkretnie, postać kolonizatora jest analizowana w niniejszej rozprawie przez pryzmat teorii Carla Junga dotyczącej archetypów. Hipotezą do zbadania jest zgodność kolonizatora z archetypowymi wzorcami. Ponadto należy ustalić, czy funkcjonuje on jako postać całkowicie pozytywna czy negatywna.

Joseph Campbell rozwija badania Junga nad archetypowymi postawami, przedstawiając własną koncepcję bohatera doświadczającego podróży. Zdaniem badacza, główny bohater w zdecydowanej większości powieści współczesnych wyrusza na spotkanie z przygodą, podczas której to wyprawy pokonuje rozmaite przeszkody, aż do osiągnięcia celu i otrzymania nagrody (Campbell 2004: xxv). W takiej sytuacji należy ustalić, czy kolonizator jest wędrowcem o takim właśnie charakterze. Może działał on jako prawdziwy bohater lub też jako okrutny złoczyńca. Kolonizator, podobnie jak monomityczny bohater, mógł przekraczać granicę między światami znanymi a nieznanymi, ponieważ podróżował między Wielką Brytanią a Indiami. Warto zauważyć, że dla Brytyjczyków urodzonych i wychowanych w Indiach Wielka Brytania stanowiła nieznaną sferę. Ich kolonizatorska rola była więc pod wieloma względami niepewna.

Potwierdzając i uzupełniając spostrzeżenia Junga i Campbella Jordan Peterson twierdzi, że przekonania ideologiczne zawierają ramy narracyjne, które wpływają na stabilność emocjonalną jednostki. W rezultacie domena wartości (przenoszonych w mitach, fikcyjnych opowieściach i systemach religijnych) jest bardziej istotna dla poszczególnych osób i społeczeństw niż rzeczywistość. Kiedy te ideały są odrzucane, wyłania się opresyjny system, który jest następnie reprodukowany i powielany w wielu cywilizacjach (Peterson 2002: 7). W rozprawie odnoszę idee Petersona do złożonego aspektu psychiki kolonizatora i podrzędnej pozycji kolonizowanego.

Celem rozprawy jest pokazanie, w jaki sposób interpretacja kolonizatora w wybranych współczesnych powieściach historycznych pozwala zrozumieć problematykę kolonializmu w teraźniejszości, kiedy zderzenie ideologii coraz częściej generuje spory o przeszłość historyczną, nie zaś wzajemne zrozumienie. W realiach reprezentowanych przez te dzieła literackie związek między kolonizatorem a kolonizowanym jest często ilustrowany w sposób kompleksowy, co wskazuje na odejście od binarnych opozycji Edwarda Saïda i ewolucję wyobrażeń kolonialnych. Wzajemne połączenie domen postkolonializmu i psychoanalizy

pozwała wyeksponować zawiłe mechanizmy kolonizacji i dekolonizacji umysłu. Wydaje się to być szczególnie istotne w przypadku Indii, które mają niejednoznaczny związek ze swoją przeszłością.

Oliver Herenda, 9 marca 2022